

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2021|009 VAN 17 MAART 2021

OVER DE VOORLOPIGE GEHELE OPHEFFING VAN DE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN DE SCHUTTERSTOREN IN WETTEREN, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER MATTHIAS DIEPENDAELE VAN 2 MAART 2021

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 17 maart 2021 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 2 maart 2021 een adviesvraag van Matthias Diependaele, Vlaams minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige gehele opheffing van de bescherming als monument van de schutterstoren in Wetteren. Deze overdekte staande wip of schutters-/wintertoren werd als monument beschermd bij het (gezamenlijke) ministerieel besluit van 3 juni 2005 houdende bescherming van woningen, café Posthotel en schutterstoren in Wetteren. Daarbij werd aan de toren een historische, volkskundige, industrieel-archeologische en sociaal-culturele waarde toegekend.

De commissie spreekt zich in dit advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige opheffing, met name: (a) het ministerieel besluit tot voorlopige gehele opheffing, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan en (d) het inhoudelijk dossier.

2. Artikel 1 van voorliggend ministerieel besluit legt de voorlopige gedeeltelijke opheffing vast van het ministerieel besluit van 3 juni 2005 voor wat betreft de bescherming als monument van de schutterstoren. Het opheffingsbesluit schrapt met name artikel 1, 10° van het beschermingsbesluit uit 2005 dat de bescherming van de toren vastlegde. Daarnaast schrapt het opheffingsbesluit alle verwijzingen naar de schutterstoren en de hieraan specifiek toegeschreven erfgoedwaarden uit artikel 2 van het beschermingsbesluit.

De voorgestelde opheffing van bescherming steunt op artikel 6.2.1, 1° van het Onroerenderfgoeddecreet: *'de erfgoedwaarden van het beschermde goed zijn onherstelbaar aangetast of verloren gegaan'*. De motivering van het opheffingsbesluit verduidelijkt dat de toren op 11 juli 2020 werd getroffen door een brand, veroorzaakt door dakwerken aan een aanpalend pand. In deze brand gingen de buitenbekleding van de toren, de houten binnenbekleding en -inrichting alsook de uitrusting voor het wipschieten volledig verloren. Enkel de metalen basisstructuur van de constructie bleef overeind, maar werd door de hitte aangetast. Het opheffingsbesluit stelt dat met het verdwijnen of onherstelbaar aantasten van de erfgoedelementen en -kenmerken ook de erfgoedwaarden onherstelbaar zijn aangetast. Het documenteren van de erfgoedwaarden zou aldus niet meer aan de orde zou zijn.

Het inhoudelijk dossier schets de historiek van de bescherming en beschrijft de huidige toestand na de brand. De commissie vraagt dat de aanleiding van het opheffingsvoorstel, het beschrijvend gedeelte en het evaluerend gedeelte beter van elkaar gescheiden worden. In het beschrijvend gedeelte vraagt de commissie een betere duiding van de historiek van deze sportbeoefening op Vlaams niveau. In het evaluerend gedeelte vraagt de commissie om de evaluatie van de erfgoedwaarden voor en na de brand te scheiden. De commissie stelt vast dat afgezien van een verwijzing naar een krantenbericht gepubliceerd voor het onderzoek was afgerond, de oorzaak van de brand niet is opgenomen in het inhoudelijk dossier en dat het agentschap Onroerend Erfgoed de site geïnspecteerd heeft op een ogenblik dat deze nog niet

toegankelijk was.

Ondanks deze tekortkomingen in het dossier erkent de commissie op basis van de beschikbare informatie en de fotoregistratie dat er op heden onvoldoende erfgoedwaarde rest om een verderzetting van de bescherming te verantwoorden. De commissie erkent tevens dat behoud van de aangetaste metaalstructuur op termijn niet wenselijk is. Bijgevolg kan de commissie akkoord gaan met de opheffing van bescherming mits voorwaarden.

Tegelijk benadrukt de commissie dit verlies voor het Vlaamse beschermde erfgoed en betreurt, los daarvan, de voorgaande beheersproblemen. De schutterstoren vormde immers één van de oudste van zijn soort in Vlaanderen met een nog authentiek karakter. Zowel de bouwenmerken en oorspronkelijke schuttersuitrusting als de nog bewaarde context van de stationsbuurt maakte de toren tot een zeldzaam en zeer representatief voorbeeld uit het Interbellum. Desondanks bleef volgens het inhoudelijk dossier een noodzakelijk onderhoud en restauratie steeds uit. Dit stelt de vraag in hoeverre bij het agentschap de middelen en mensen beschikbaar zijn om dergelijke moeilijke en belangrijke dossiers op te volgen.

Het inhoudelijk dossier kondigt aan dat ook onderzoek zal worden opgestart naar andere, mogelijk beschermenswaardige schutterstorens met oog op het opvullen van het ontstane hiaat in het beschermde bestand. Dit is positief. De commissie merkt evenwel op dat het vooralsnog onduidelijk is of er gelijkaardige exemplaren zijn die voor bescherming in aanmerking komen. Gezien het belang van een representatief behoud van dit typische erfgoed vraagt de commissie een inventarisatie, evaluatie en eventuele aanzet tot bescherming van nog resterende schutterstorens vanuit een integrale (onroerend, roerend én immaterieel) en participatieve erfgoedbenadering. De commissie roept op om de erfgoedgemeenschappen daarbij actief te betrekken. Koepelorganisaties (zoals VlaS, de Koninklijke Nationale Bond der Belgische Wipschutters en de Federatie van de Vlaamse Historische Schuttersgilden) kunnen helpen bij het mobiliseren van deze gemeenschappen. Het is wenselijk dat hiervan een prioriteit wordt gemaakt.

3. Artikel 2 van het opheffingsbesluit verwijst naar de locatie van het beschermde goed waarvan de bescherming als monument voorlopig geheel wordt opgeheven. Het artikel 2 verwijst tevens naar het afbakeningsplan en de fotoregistratie van de huidige fysieke toestand van de schutterstoren.

Uit de fotoregistratie blijkt de ernstige aantasting ten opzichte van de toestand bij bescherming. De tijdseigen buitenbekleding met rode accenten en het binnenwerk van de toren gingen nagenoeg volledig teloor. Enkel de metalen basisstructuur bleef overeind. De commissie stelt vast dat daarmee ook het kenmerkende uitzicht en het voor de stationsbuurt beeldbepalende karakter van de toren verloren ging. De naakte, verzwakte skeletstructuur laat zich vandaag niet meer aflezen als een overdekte staande wip uit het Interbellum. Het inhoudelijk dossier geeft verder aan dat staalname in functie van stabiliteitsonderzoek wellicht zal leiden tot bijkomende verzwakking van deze structuur. Niettemin meent de commissie dat de metaalconstructie, die als *'industrieel-archeologisch waardevol'* werd getypeerd, nog een documentaire en wetenschappelijke waarde bezit. De commissie vraagt daarom de nog aanwezige materiaal- en structuuropbouw in detail (digitaal) te documenteren en op plan te registreren en in het geval van sloop representatieve materiaalstalen ter beschikking te stellen van calamiteiten- en impactonderzoek.

Met betrekking tot de toestand van de metalen basisstructuur en de problematiek van staalname verwijst het inhoudelijk dossier enkel naar mondeling verstrekte expertise. De

commissie vraagt deze mondelinge expertise aan te vullen en verder te onderbouwen op basis van gepubliceerd onderzoek en een grondig technisch rapport van de casus. Dergelijke onderbouwing is nodig om een gefundeerde afweging te maken over het al dan niet behoud van de metaalconstructie. Daarnaast merkt de commissie op dat er geen materiaaltechnisch onderzoek werd uitgevoerd gezien het intensieve, destructieve karakter ervan, waardoor een behoud van voldoende sterkte van de metaalconstructie moeilijk of onmogelijk zou zijn. Aldus stelt het inhoudelijk dossier dat *'behoud van de constructie niet voor de hand'* ligt en er dus *'de facto'* sprake is van onherstelbare aantasting. De motivering in het opheffingsbesluit vat kort samen: *'De staalstructuur van de schutterstoren is door de brand onherstelbaar aangetast'*. Dit is echter verwarrend. De commissie vraagt het opheffingsbesluit op dat punt te nuanceren.

Tot slot stelt de commissie vast dat het opheffingsbesluit de oorzaak van de brand toeschrijft aan aanpalende dakwerken. Dit doet de vraag rijzen of naburige monumenten die beschermd zijn door hetzelfde beschermingsbesluit, tevens schade ondervonden (bv. het aanpalende bijgebouw van herenwoning Dauwe)¹ en of het gezamenlijke beschermingsbesluit aldus op andere punten aanpassing behoeft. Volledigheidshalve dient de toegeschreven oorzaak van de brand ook gepreciseerd te worden in het inhoudelijk dossier.

4. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige gehele opheffing van de bescherming als monument van de schutterstoren in Wetteren. De commissie vraagt in het bijzonder:
 - in het inhoudelijk dossier de aanleiding van het opheffingsvoorstel, het beschrijvende gedeelte en het evaluerende gedeelte beter te scheiden, alsook de historiek van het wipschieten beter te duiden;
 - een inventarisatie, evaluatie en eventuele aanzet tot bescherming van nog resterende schutterstorens vanuit een integrale (onroerend, roerend én immaterieel) en participatieve erfgoedbenadering;
 - de nog aanwezige materiaal- en structuuropbouw in detail te documenteren en op plan te registreren en in het geval van sloop representatieve materiaalstalen ter beschikking te stellen van calamiteiten- en impactonderzoek;
 - de mondelinge expertise i.v.m. de metaalconstructie aan te vullen en verder te onderbouwen op basis van gepubliceerd onderzoek en een grondig technisch rapport van de casus;
 - de stelling in het opheffingsbesluit dat de metaalconstructie *'onherstelbaar'* is aangetast te nuanceren;
 - te verduidelijken of ook naburige monumenten uit hetzelfde beschermingsbesluit schade van de brand ondervonden.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Edith Vermeiren

Ondervoorzitter

¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/7572>